

JOŽICA ŠKOFIČ

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU

Novi trg 4, SI-1000 Ljubljana

guzej@zrc-sazu.si

GLAGOLSKI TERMINI V NAREČNEM SLOVARJU

U članku se prikazuje način prikupljanja i leksikografska obrada dijalektalnih stručnih izraza, prije svega glagolskih termina koji su s obzirom na stupanj terminologizacije podijeljeni na prave i na sintagmatske termine. Detaljnije je prikazano oblikovanje značenjske analize jedno- ili višeleksemskih glagolskih termina oblikovanih na temelju hijerarhizacije njihovih značenjskih sastavnica.

V članku je predstavljen način zbiranja in leksikografska obrada narečne strokovne izrazje, predvsem glagolskih terminov, ki so glede na stopnjo terminologizacije razdeljeni na prave in besednozvezne termine. Podrobneje je prikazano oblikovanje pomenske razlage eno- ali večbesednih glagolskih terminov, ki temelji na hierarhizaciji njihovih pomenskih sestavin.

1. Uvod

V prispevku je obravnavano narečno umetnokovaško strokovno izrazje, zbrano v Kropi na Gorenjskem, to je v kraju, ki je znan po svoji večstoletni tradiciji polindustrijske ročne proizvodnje žebļjev, ki je sredi 20. stoletja zaradi različnih vzrokov izginila oz. živi le še kot muzejska dejavnost.¹ Z izginjanjem te strokovne dejavnosti iz vsakdanjega življenja Kroparjev je postopoma izginilo tudi strokovno izrazje iz njihovega vsakdanjega govora in le redki kroparski umetni kovači, izobraženi v kroparski šoli za umetno kovaštvo² konec tridesetih let 20. stoletja, ki še vedno ročno izdelujejo različne kovane okra-

¹ V preteklosti je ročno kovanje žebļjev pomenilo večji del življenja povprečnega Kroparja, saj so tako moški kot ženske in otroci v žebļjarskih kovačnicah – vigenjcih preživeli skorajda ves dan, tu niso le delali, ampak tudi kuhali in jedli, ob kovanju so rasli in umirali. Zato je bilo tudi v njihovem vsakdanjem praktičnosporazumevalnem govoru veliko kovaškega izrazja.

² Kroparska šola za umetno kovaštvo, ki jo je pred drugo svetovno vojno ustanovila tamkajšnja Zadruga, je bila edina strokovna šola te vrste v tedanji državi. V njej se je izobrazilo le nekaj generacij umetnih kovačev.

sne in uporabne predmete, danes s svojo stroko ohranjajo tudi še narečno terminologijo.³ Osnovno orodje (nakovalo, kladivo, klešče, železne palice različnih dimenzij, kovaško ognjišče) se s prehodom z žebjarstva na umetno kovaštvo ni spremenilo, drugače pa je z delovnimi postopki. Če je nekoč v Kropi veljal rek, da pri žeblju “*špica dela mojstra, glavo pa lahko vsaka baba počof-ta*”, za umetno kovaštvo velja, da morajo kovači obvladati še mnoga bolj specializirana umetnokovaška orodja in različne postopke, s katerimi lahko oblikujejo svoje izdelke.

Prav zbiranje izrazja za različne delovne postopke pri nastajanju umetno-kovanega izdelka pa je za jezikoslovca, ki začne raziskovati narečno terminologijo, najtežje.⁴ Tu navadno ne zadoščajo vprašalniki tipa *Kako se imenuje to? Kako rečete onemu? Kaj delate, ko ...?* itd., ampak je potrebno izpisovanje iz narečnih besedil, ki so bila posneta ob opazovanju informantovega strokovnega dela na vseh stopnjah od načrtovanja do nastanka končnega izdelka. Tako lahko ob samostalniških terminih, ki jih je najlaže zbrati z dobro pripravljenim vprašalnikom, raziskovalec zapiše tudi dovolj glagolskih terminov, ki so sicer težje “ulovljivi”. Ker pa je kovanje izrazito fizično delo, je hkratno delo in govorjenje nemogoče, pa tudi sicer delovni hrup ugluši večino povedanega. Zato je potrebno kovača nagovoriti, da dela in svoje delo komentira izmenično, pri tem pa ga raziskovalec vzpodbuja z vprašanji kot *Kaj ste pravkar naredili? Kateri postopek sledi?* ipd. Pri tem je pomembno, da je informator/informant ne le dober strokovnjak oz. da zelo dobro obvlada svoje delo, ampak tudi to, da zna svoje delo čim bolj natančno komentirati.

Kot pri vsaki drugi dialektološki raziskavi pa je tudi tu potrebno najprej vzpostaviti dober odnos z informatorjem/informantom, mu dokazati, da raziskovalca njegovo (npr. kovaško) delo zares zanima, da se je o njem (vsaj teoretično) že poučil ter da je prav informator/informant s svojim znanjem (tako stroke kot jezika – narečja, krajevnega govora) najpomembnejši člen, od katerega je odvisna kakovost raziskave. Po začetnem nelagodju in zadržkih pred jezikoslovnim znanstvenoraziskovalnim “gledanjem pod roke” se informatorji/informanti navadno vendarle odprejo in z zavestjo, da sodelujejo pri ohranjanju kulturne dediščine, sodelujejo z dialektologom ter ga brez občutka ogroženosti (pravzaprav z vednostjo, da so v tem položaju oni tisti, ki poučujejo) uvajajo v skrivnosti svoje stroke in svojega jezika. Potrebna pa

³ Izdelujejo npr. svečnike in lestence, ograje in okenske mreže, kaminske garniture ter različno stavbno in pohištveno okrasno okovje.

⁴ V tem prispevku predstavljeni glagolski termini so bili zbrani leta 2005 na tradicionalni kroparski prireditvi Kovaški šmaren, gradivo pa je bilo dopolnjeno tudi s strokovnim izrazjem, kot ga je v svojem tipkopsnem učbeniku za umetne kovače prikazal Janez Šmitek, in z narečnim gradivom, zbranim na študijskem krožku o kroparskem umetnem kovaštvu leta 2000–2001.

je seveda tudi povratna informacija – o rezultatih raziskave morajo biti na primeren način obveščeni tudi informatorji in informanti.

Raziskovanje – zbiranje, analiza in predstavitev – narečne terminologije je pomembno tako z dialektološkega kot širšega jezikoslovnega stališča. Če dialektologa zanima predvsem informantov govor in njegove glasoslovne, oblikoslovne ter skladenjske in besedne značilnosti, je za leksikografa zanimiv tudi njegov metajezik, s katerim npr. pomensko opredeljuje posamezne izraze iz svoje stroke, ko predstavlja svoje delo, delovne postopke, orodja in izdelke. Dialektolog terminograf mora torej dobro poznati ne le narečje svojih informantov, ampak tudi stroko, ki ji izbrana terminologija pripada, ter imeti dovolj slovaropisnega znanja, da zbrano gradivo lahko urejeno predstavi.

2. Pravi/prvotni glagolski termini

Strokovno izraze so specializirane »besede in besedne zveze, ki se v strokah dogovorno rabijo kot poimenovanja stvari in pojavov ter njihovih lastnosti« (Toporišič 1992: 69) in predstavljajo »posebno podmnožico slovarja določenega jezika« (Vidovič-Muha 2000: 116). Za prave termine je (znotraj posamezne stroke in znotraj posameznega jezika, torej tudi znotraj narečja kot jezikovnega podsistema) značilna njihova enopomenskost – enemu izrazu (tj. enemu eno- ali večbesednemu leksemu) ustreza le en pomen oz. ima vsak pomen samostojen jezikovni izraz. Prav tako pomembna značilnost strokovnega izrazja je njegova ustaljenost, ki temelji na tradiciji posamezne stroke – daljša tradicija navadno pomeni tudi večjo ustaljenost in trdnost v izrazju, krajša tradicija pa se navadno kaže tudi skozi jezikovno/izrazno neustaljenost, večjo pogostnost izposojenk iz tujih jezikov ipd.

Prehajanje izrazja od ozko terminološke rabe k širši (determinologizacija) je navadno posledica tesne prepletenosti stroke z vsakdanjim življenjem in pomeni tudi širjenje pomena leksemov od ozko denotativnega pomena k dodatnim pomenskim sestavinam, saj je termin v novem besedilnem okolju večkrat podvržen pomenskim spremembam.⁵ Tako se je na primer narečni termin *dol goreti* še v začetku 20. stoletja v Kropi rabil ne le v splošnem pomenu 'ugašati' (SSKJ: 'delati, da kaj preneha goreti'), ampak tudi v strokovnem pomenu 'končati s kovanjem, ne več nalagati oglja na ogenj na kovaškem ognjišču', od tod pa se je prenesel tudi na ekspresivni pomen 'poslavljeni se od življenja, umirati'.⁶

⁵ O tem Mojca Žagar v predavanju "Determinologizacija v splošnih in terminoloških slovarjih" na simpoziju *Obdobja 24 – Metode in zvrsti* v Ljubljani, novembra 2005.

⁶ O tem piše Jože Bertonec v zadnji od *Kroparskih zgodb – Nehavanje* (Kropa 2000:154–155).

V narečnem strokovnem jeziku pa je pogostejši obratni proces – terminologizacija leksemov, ki imajo v praktičnosporazumevalni zvrsti jezika širši pomen, v strokovnem jeziku (tudi žargonu) pa skupaj s sobesedilom ožjega, določenega z več pomenskimi sestavinami. Glede na stopnjo terminologizacije glagolske termine v nadaljevanju delim na prave in neprave, tj. besednozvezne termine.

Pravi glagolski termini imajo ozko denotativni pomen tudi izven sobesedila, njihov strokovni pomen namreč ni odvisen od funkcijskoskladenjskega razmerja z ostalim besedjem v stavku. V splošnih slovarjih (npr. v SSKJ) zajeti pravi termini, ki se rabijo v umetnem kovaštvu, imajo navadno označevalnik teh. (= tehnični termin). Ti termini imajo v narečju pogosto dvojnice – v narečje prevzete besede iz jezikov v stiku in knjižnoslovenske ustreznice. Taki pravi/prvotni glagolski termini s področja umetnega kovaštva v kroparskem govoru so npr.:

bombirati || bombì:rat -am nedov. *bombirati, s tolčenjem delati površino izbočeno ali zaobljeno*: če 'jes bombì:ram, 'jes k'le nò:t tò:učem, zá:deĭ se m pa uȝò:rc dě:la (ŠK)

bronzirati || BRONZì:rat -am nedov. *bronzirati, nanašati/dodajati bronzo (s čopičem)*: tã:kle svè:čnik s mò:gu še BRONZì:rat (ŠK)

punclati || pù:nclat -am nedov. *vbočevati, delati površino vbočeno s tolčenjem od sredine pločevine navzven, tako da nastane vdolbina (lahko s pomočjo modela)*: tã:le p'lex pù:nclam, da u šà:la rà:tala (AK)

zagravirati || zagravì:rat -am dov. *zagravirati, vrezati/narediti črte, okraske v kovino*: z má:ĭzəlnam zagravì:ram uȝò:rc (FK)

zakernati || zaké:rnat -am dov. *zatočkati, s točkalom označiti/narediti točke na površini kovine*: 'zeĭ uɑ zaké:rnala, pó: uɑ pa lù:kne narè:dla ↔ zatočkati (FK)

V nasprotju s temi termini glagol *kovati kujem* (ki se rabi tako v knjižnem jeziku kot v obravnavanem krajevnem govoru) v SSKJ nima označevalnika teh., ampak le pomensko razlago 'z udarci kladiiva ali s strojnim stiskanjem oblikovati, obdelovati kovino', poleg tega pa še več drugih pomenov, npr. 'opremljati s kovinskim delom' ter ekspresivne pomene 'z določenim ravnanjem pripravljati, ustvarjati kaj // sestavljati, delati kaj, navadno s težavo', 'naskrivaj pripravljati, snovati kaj' in 'močno biti, utripati'. V *Splošnem tehniškem slovarju* ima ta beseda predstavljen seveda le splošni strokovni pomen 'kovino oblikovati z udarci kladiiva ali na strojih s (sunkovitim) stiskanjem', medtem ko bi bil pomen tega termina v strokovnem slovarju (kroparskega) umetnega kovaštva še bolj natančno določen:

kovati || kouá:t kú:jem nedov. *s kovaškim orodjem (= kladivom, kleščami, sekači, šablonami, stroji itd.) (= RPS¹) oblikovati (= UPS) 'kovinske palice in pločevino*

(= RPS²) v *okrasne in uporabne predmete*' (= RPS³): žę dvę:įst lę:t kú:jem; dó:brę kú:je; kogá: pa tì: kú:ješ; ú:RO kú:jem; tò:le į trę:ba kouá:t na ũkró:glę (ŠK)

Nadpomenka *kovati* v (kroparski) umetnokovaški stroki zajema tudi mnoge ožjepomenske glagole, ki označujejo različne specialne postopke pri oblikovanju kovinskih predmetov, npr. *tolči, sekati, kriviti, tezati, žlebiti* itd.:

presekat || presę:kat -am dov. *presekati, s sekalnim kladivom ali na sekalcu nakovala* (= RPS¹) *razločiti* (= UPS) *dele kovinske palice ali pločevine od osnove* (= RPS²): mędų: ũ tò:le pá:lco ta pà:RU k'le presę:kala, pó: m pa l'jes kó:nce zaka:Rų:ų (FK) ► Fotografija 1⁷

V slovarski razlagi pomena narečnega termina seveda ne zadošča le “prevod” leksema v knjižni jezik oz. zapis knjižne ustreznice (npr. *zakernati – zatočkati, punclati – vbočevati*), pač pa je oblikovanje primerne slovarske razlage pomena, ki je “/.../ eksplicitno metajezikovn/a/ formulacij/a/ pomenskih sestavin /.../” (Vidovič-Muha 2000: 62) mnogo bolj kompleksen proces, ki navadno zahteva sodelovanje med narečnim govorcem – informantom (npr. kovačem) in dialektologom – leksikografom. Ta iz informatorjevega/informantovega metajezika, zapisanega s pomočjo avdio-vizualnih sredstev, ter s pomočjo strokovne literature in strokovnjakov sorodnih področij v terminografski obdelavi gesla skuša oblikovati ustrezno definicijo leksema. Zdi se, da je najnatančnejša (slovarska) razlaga pomena mogoča s t. i. hierarhizacijo pomenskih sestavin, kjer je prepoznavnost leksema določena z eno uvrščevalno pomensko sestavino (UPS – genus proximum) in vsaj eno razločevalno pomensko sestavino (RPS – differentia specifica). Pri tem kot UPS nastopajo temeljni glagoli (*večati, dajati, vzeti, ločiti, spreminjati, oblikovati* ...) in glagolski primitivi (*delati, imeti, biti* ...), kot RPS pa nastopajo različna določila, najpogosteje samostalniške in pridevniške besede in besedne zveze⁸ ter prislovi, npr.:

⁷ Fotografije je posnela avtorica članka ob kovaškem šmarnu v Kropi v letih 2001 do 2005, skice so z dovoljenjem avtorja vzete iz tipkopisnega priročnika *Osnove tehnologije umetnega kovaštva* Janeza Šmitka.

⁸ A. Žele samostalniška in pridevniška določila imenuje tudi sklonska določila (z oblikoslovnoskladenjskega vidika), prislovna določila pa so nesklonska določila. (Žele 2003: 24)

zatočkati || zatò:čkat -am dov. *zatočkati, s točkalom* (= RPS¹) *označiti/delati* (= UPS) *točke na površini kovine* (= RPS²): ta pà:RU ūa zatò:čkala, pó: ūa pa prelù:knala ↔ **zakernati**

3. Drugotni/besednozvezni glagolski termini

Težje kot za prvotne termine je natančno slovarsko razlago pomena oblikovati za lekseme, ki se rabijo tudi neterminološko, v posamezni stroki (npr. v umetnem kovaštvu) pa so terminologizirani – imajo točno določen strokovni pomen. Taki izrazi še bolj kot pravi termini v narečnem terminološkem slovarju potrebujejo natančno pomensko razlago, saj je samo prevod v knjižni jezik pomensko preširok oz. preohlapen, npr.:

leksem	pomen v splošnem slovarju (SSKJ)	terminološki pomen v umetnem kovaštvu
krčiti ká:Rčət -əm, nedov.	<i>delati manjše</i>	z udarci kladiva v vzdolžni osi profila povečati njegov obseg/ presek in zmanjšati dolžino (krajšati brez odvzemanja)
kriviti ka:RUí:t -í:m, nedov.	<i>dajati čemu krivo/ neravno obliko</i>	z udarci kladiva ali s kleščami in vilicami dajati kovinski palici krivo/neravno obliko (podpomenki: zavijati, upogibati)
luknjati lù:knat -am, nedov.	<i>delati luknje</i>	z udarci kladiva po luknjaču/ sekaču delati luknje v kovino
navijati naví:jat -am, nedov.	<i>delati, da pride kaka podolgovata upogljiva stvar večkrat okrog česa</i>	s kleščami ali vilicami sukati kvadratno ali ploščato kovinsko palico okrog vzdolžne osi, da nastane oblika navojnice // spreminjati ravne robove kvadratnega ali ploščatega profila v zakrivljene
odpreti otrpé:t -'em, dov.	<i>dati kaj v tak položaj, da je mogoč prehod ali da postane notranjost dostopna; narediti, da kaj ni sklenjeno</i>	z udarci kladiva na prebijač razširiti luknje v kovini

odsekati océ:kat océ:kam, dov.	<i>s sekanjem odstraniti</i>	z udarci kladiva na sekač odstraniti/odločiti del kovine
ploskati ploská:t -á:m, nedov.	<i>ploščiti, delati kaj plosko, sploščeno</i>	z udarci kladiva tanjšati in hkrati širiti profil obdelovanca, npr. kovinske palice, da postane bolj ploščat
potegniti poté:gənt -gnem, dov.	<i>narediti daljše, podaljšati</i>	z udarci kladiva stanjšati in podaljšati kovinsko palico; tezati
prebiti prebí:t -bí:jem, dov.	<i>z udarcem narediti luknjo, odprtino skozi kaj</i>	z udarci kladiva na luknjač/prebijač narediti luknjo skozi kovinsko palico ali pločevino
razcepiti rascé:pət -əm, dov.	<i>po dolgem razsekati, razklati</i>	z udarci sekača ali s škarjami delno ločiti del kovine od osnovnega materiala
zacahnati zacá:xnat -am, dov.	<i>označiti</i>	z udarci kladiva na sekač ali luknjač označiti točko/črto, kjer se bo prebil ali presekal material

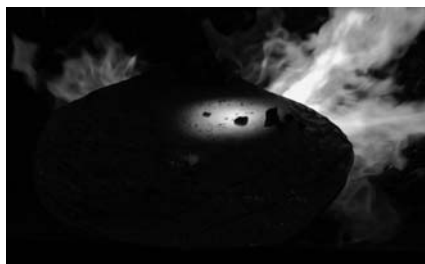
Tudi poltermini (= drugotni termini) se terminologizirajo šele besednozvezno oz. je njihova terminologizacija odvisna od konkretnega strokovnega sobesedila, tj. od pojavnosti v terminološkem korpusu. Šele "/t/terminološke zveze kot leksikalizirane besednozvezne enote /namreč/ natančno in stilno nevtrarno precizirajo pomensko-skladenjsko vlogo vsakega posameznega pomena izmed možnih pomenov." (Žele 1998: 135) S strukturnoskladenjskega vidika je v taki terminološki zvezi (temeljni ali primitivni) glagol (V) njeno jedro, nanj pa so vezana desna in leva skloniska in nesklonska določila (D z oznako/številko sklona), večinoma samostalniki in samostalniške besedne zveze (s stališča pomenske skladnje) ustreznih udeleženskih vlogah.

Glagol ima lahko levo imenovalniško določilo (= D¹), npr.:

pogoreti (SSKJ: 'biti v ognju uničen')

(**železo**) (= D¹) **pogoreti** (= V) || (želé:s) pogoré:t -í:m dov. (*železo*) zaradi žarjenja izgubiti (= UPS, temeljni glagol) ogljik, tako da ostane le okujina, tj. s kisikom spojeno železo: da želé:s pogorí:, pomen, da se odžarí:, da se oglí:k izgorí: u oglí:kou di:oksit; tò: i postó:pək izgoré:vanja želé:za, ker materjá:l se 'tud uní:č, če se prežarí:; prežá:rət tó:lk, da ní: 'uč kò:uno, da se izgubí:, ə:, spremení: nò:tranji ses'tau, da se oglí:k izgorí:, ker glá:une kvalitè:te ná:še so, je oglí:kouo jé:klo, oglí:kouo jé:klo je več:noma ková:no želé:zo (JŠ)⁹ ►Fotografija 2

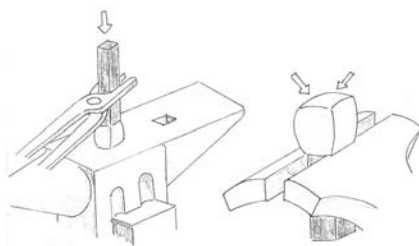
⁹ Ponazarjalno gradivo v geselskih člankih so lahko tudi iztržki iz informantovega/informatorjevega metajezika – pojasnil posameznih glagolskih terminov oz. postopkov, dejanj, pojavov v proizvodnem procesu. Kratice v geselskih člankih označujejo informatorje in informante iz Kroepe:

Pogosto ima glagol desno tožilniško določilo (= D⁴), npr.:

krčiti (SSKJ: 'delati po obsegu ali dolžini manjše')

krčiti (= V) (**palico**) (= D⁴) || ká:rčət -əm (pá:lco) nedov. z *udarci kladiva v vzdolžni osi profila spremeniti* (= UPS) *obliko kovinske palice tako, da se zmanjša dolžina in poveča njegov obseg/presek*: ká:rčət želé:s na sredí:n, glá:vo od žbə'la se ká:rč na ná:gležnə (FK) ►Skica 1

razširiti (SSKJ: 'narediti bolj široko, večje')

razširiti (= V) (**luknjo**) (= D⁴) || rasší:rt rasší:rəm (lù:kno) dov. z *udarci kladiva po luknjaču/prebijaču spremeniti* (= UPS) *velikost luknje v kovini tako, da se ta poveča in dobi želeno (okroglo/kvadratno) obliko*: tèt:le lù:kne ũa rasší:rla s prebijá:čəm (DZ) ►Fotografija 3

AK (Adam Kržišnik), FK (Franci Kordež) in DZ (Dušan Zupan) so kovači, narečni govorcei – informanti, prav tako ŠK (kovači, narečni govorcei – udeleženci študijskega krožka o umetnem kovaštvu v Kropi), JŠ (Janez Šmitek) je bil strojni inženir, raziskovalec kroparske zgodovine in zgodovine železarstva, njegov krajevni govor je imel mnogo knjižnih interferenc, zato je bil primeren kot informator, ne pa tudi kot narečni govorec – informant.

Sklonska določila v rodilniku (= D²) so redkejša, za dajalniška sklonska določila (= D³) pa v gradivu ni primerov. Rodilniško določilo ob glagolniku (= Gl.) po pretvorbi nadomešča tožilniško določilo ob glagolu, npr. *vrtati* (= V) *luknjo* (= D⁴) → *vrtanje* (= Gl.) *luknje* (= D²):

vrtati (SSKJ: 'delati luknjo v kaj z orodjem, ki se pri delu vrti')

vrtati (= V) (**luknjo**) (= D⁴) || vȃ:rtat -am (lù:kno) nedov. z *ročnim ali strojnim svedrom delati* (= UPS) *okroglo luknjo v kovinsko palico ali pločevino*: tȃ:kele lù:kne ponauȃ:t 'kar na maši:no vȃ:rtamo (ŠK) ►Fotografija 4

vrtanje (= Gl.) (**luknje**) (= D²) || vȃ:rtane -a (lù:kne) s *delanje okrogle luknje v kovinsko palico ali pločevino z ročnim ali strojnim svedrom*: vȃ:rtane lù:kən je še ta 'najlȃ:ži na maši:no (DZ)

Predložno rodilniško določilo (= D^{2p}) ob glagolu označuje snovnost:

kovati (SSKJ: 'z udarci kladiva ali s strojnim stiskanjem oblikovati, obdelovati kovino')

kovati (= V) **iz mesenga** (= D^{2p}) || kovȃ:t kù:jem (z mȅ:səŋga) nedov. s *kovskim orodjem oblikovati* (= UPS) *izdelek iz medenine*: svȅ:čnike velȃ:k kù:jemo z mȅ:səŋga (AK)

Mogoča so tudi predložnosklonska določila v mestniku (= D^{5p}) in orodniku (= D^{6p}), ki večinoma označujejo način dela in delovno sredstvo:

kriviti (SSKJ: 'dajati čemu krivo/neravno obliko')

kriviti (= V) (**po šablōni**) (= D^{5p}) || ka:rȃfȃ:t -ȃ:m (po šablō:n) nedov. s *kladivom udarjati po kovinski palici ali pločevini, vpeti v šablono, in ji tako dajati* (= UPS) *krivo/neravno obliko* // z *udarci kladiva dajati* (= UPS) *obliko, kot jo ima šablona*: 'tale krò:k səm ka:rȃfȃ:ȃ po šablō:n (DZ) ►Fotografija 5

kriviti (= V) (**z vilicami**) (= D^{6p}) || ka:ruǎ:t -í:m (z ví:lcam) nedov. *s kovvaškimi vilicami dajati* (= UPS) *kovinski palici krivo/neravno obliko*: ponavà:t ka:rví:š želé:s z ví:lcam al 'pa s klé:šam (ŠK) ►Fotografija 6

Redkejša so nesklonska določila, tj. prislovna/načinovna določila, levo ali desno od jedra terminološke glagolske zveze:

pokovati (SSKJ: / ('na hitro, do konca kovati'))

pokovati (= V) (**na okroglo**) (= Pⁿ) || pokouá:t pokú:jem (na ũkró:glə) dov. *s kovanjem dati* (= UPS) *kovinski palici ali pločevini okroglo obliko*: za šà:lo pokú:ješ na ũkró:glə (ŠK) ►Fotografija 7

rezati (SSKJ: 's pritiskanjem, potegovanjem z ostrim predmetom, rezilom delati kose, dele//odstranjevati//oblikovati')

(ročno) (= Pⁿ) **rezati** (= V) || (Ró:čnə) Rê:zat Rê:žem nedov. z rezilom (škarjami/nožem za kovino) ročno, tj. ne strojno, oblikovati (= UPS) pločevino: šà:le smo učà:səX Rê:zal Ró:čnə, dó:ns jəX pa 'kar s stró:jam (ŠK)

Pri oblikovanju slovarske razlage pomena si leksikograf lahko pomaga tudi z informatorjevimi/informantovimi opisi delovnih postopkov, vendar so taki opisi navadno precej skopi in v geselskem članku v slovarju lahko služijo predvsem kot ponazarjalno gradivo. Taka je npr. naslednja transkripcija besedila, v katerem informant (Dušan Zupan iz Kroke) našteva različne delovne postopke pri kovanju stenske ure (raziskovalkina vprašanja so tu zapisana v knjižnem jeziku in v oklepajih):

'Ja, kvá: 'nej ré:čem. Gledé: na projè:kt, 'ne, sva 'pač š'la po po materjá:l dó:l u skladi:še, 'ne. Pó: pa recí:mo razmè:rje dobí:š, zacá:xnaš, prebì:ješ, ta pğ:RU s prebija:čəm, po'tem z ukró:gumo, pó: pa s ští:roglá:tmu, a'ne, pó: pa navì:ješ, pó: ga pa u ó:gən dá:š pa navì:ješ, 'ne.

(Kako sta ga pa navijala? Ali ste ga sami?)

Ja 'jes səm ga nauí:joŋ na na dó:l na šablò:no, 'ne, 'pač na na n tá:k krò:g je biŋ ... səm ga 'tam pù:stu, 'ne. Pó:i 'uečká:toŋ ga mò:rəš zbé:lt, a'ne, pó: ga pa flé:tnə, da se ti na ló:m, k so lù:kne, a'ne, k je prá:zən, po'tem ga flé:tnə, má:l ga s klá:dvəm poprà:vəš, tó:k da i nekjè: recí:mo ana simetrì:ja /.../

(Ali ste ga na stroj krivili ali s kladivom?)

'Ne ne, na rò:ke na rò:ke, 'ne.

(S kladivom in kleščami?)

'Ja, s klá:dvam pa s klé:šam.

Glagolski termini v zapisanem besedilu:

zacahnati (SSKJ: 'označiti, opremiti s čim, da se opazi, prepozna')

zacahnati (= V) (**za luknje**) (= D^{4p}, ki označuje namen) (**s kernerjem**) (= D^{6p}, ki označuje način in delovno sredstvo) || zacá:xnat -am (za lù:kne s ké:rnarjam) dov. s kladivom in točkalom označiti (= UPS) mesto, na katerem bodo narejene luknje: s ké:rnarjam je tré:ba zacá:xnat za lù:kne (DZ)

prebiti (SSKJ: 'z udarci narediti luknjo skozi kaj')

prebiti (= V) (**luknjo**) (= D⁴) (**s prebijačem**) (= D^{6p}) || prebít: prebì:jem (lù:kno s prebija:čəm) dov. z udarci kladiva na prebijač narediti (= UPS) luknjo skozi kovinsko palico ali pločevino: lù:kno prebì:ješ ta pə:RU s prebija:čəm (DZ)

naviti (SSKJ: 'narediti, da pride kaka podolgovata upogljiva stvar večkrat okrog česa')

naviti (= V) ((**razžarjeno kovinsko palico**) (= D⁴) (**na šablono**) (= D^{4p})/ (**s kladivom**) (= D⁴) || navít:naví:jem (pá:lco na šablò:no/s klá:dvam) dov. (s pomočjo šablone in/ali kladiva) preoblikovati (= UPS) palico tako, da iz ravne oblike dobi obliko ravninske spirale, tj. (s pomočjo šablone) preoblikovati kvadratni ali ploščati profil s sukanjem prečno na vzdolžno os tako, da nastane oblika ravninske spirale: želé:zno pá:lco lox'ka naví:ješ s klá:dvam na stó:šcə na á:mposə al 'pa z ví:lcam al 'pa na šablò:no (ŠK); pá:lco s ta pà:ru na kó:nc má:l potó:řku, s jo splos'kou, pó: s jo pa šè: lpò: naví:ř (AK) ►Fotografija 8

zbeliti (SSKJ: 'močno segreti')

zbeliti || zbé:lt zbé:ləm dov. razbeliti, razžariti, s segrevanjem povzročiti (= UPS), da kaj začne žareti: želé:s se zbé:l na jé:š; 'uečká:toř ga mò:rəš zbé:lt (DZ) ►Fotografija 9

4. Sklep

V prispevku je predstavljena umetnikovaška terminologija v kroparskem govoru slovenskega gorenjskega narečja – prikazan je predvsem način zbi-

ranja in leksikografska obdelava narečnega strokovnega glagolskega izrazja. Pomenska razlaga pravih glagolskih terminov v narečnem slovarju temelji na določitvi uvrščevalnih in razločevalnih pomenskih sestavin in njihovi hierarhizaciji, terminologizacija drugotnih glagolskih terminov pa je odvisna od konkretnega strokovnega sobesedila. V taki terminološki zvezi je glagol njeno jedro, nanj pa so vezana desna in leva sklonska in nesklonska določila z ustreznimi udeleženskimi vlogami. Pomen narečnih glagolskih terminov je v slovarju lahko dodatno pojasnjen tudi s slikovnim gradivom, v interaktivnem slovarju pa avdio-vizualni posnetki lahko deloma predstavljajo tudi informatorjev/informantov metajezik, ki tako ne služi le kot ponazarjalno gradivo, ampak dialektologu – leksikografu tudi pomaga oblikovati ustrezno pomensko razlago termina.

Literatura:

- BERTONCELJ, JOŽA 2001. *Kroparske zgodbe*. Kropa: Tomco.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika 1980–1991*. Ljubljana: SAZU in DZS.
- ŠKOFIC, JOŽICA 1998. Vigenjško besedje v kroparskem govoru. *Slovensko naravoslovno-tehnično izrazje*. Ljubljana: Založba ZRC, 217–229.
- ŠKOFIC, JOŽICA 2004. Raziskovanje narečne terminologije v času globalizacije. *Terminologija v času globalizacije*. Ljubljana: Založba ZRC, 61–75.
- ŠMITEK, JANEZ 1990. *Osnove tehnologije umetnega kovaštva*. (Tipkopis.) Kropa.
- TOPORIŠIČ, JOŽE 1992. *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- VIDOVIČ-MUHA, ADA 2000. *Slovensko leksikalno pomenoslovje. Govorica slovarja*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- ŽELE, ANDREJA 1998. Terminološka gnezda v Slovarju slovenskega knjižnega jezika s stališča pomensko-skladenjskih lastnosti pridevnikov. *Slovensko naravoslovno-tehnično izrazje*. Ljubljana: Založba ZRC, 129–137.
- ŽELE, ANDREJA 2001. *Vezljivost v slovenskem jeziku*. Ljubljana: Založba ZRC.
- ŽELE, ANDREJA 2003. *Glagolska vezljivost: iz teorije v slovar*. Ljubljana: Založba ZRC.

Verbal terms in dialectal dictionary

Abstract

In the article iron-forging terminology in Gorenjsko dialect in Kropa (Upper Carniola, Slovenia) is presented – especially the way of collecting and lexicographical treatment of verbal terms. Semantic analysis of the real verbal terms is based on hierarchisation of semantic components, i.e. genus proximum and one or more differentia specifica. Terminologization of secondary verbal terms depends on terminological context, where a verb is a nucleus with one or more noun or adverb attributes.

Ključne riječi: slovenska dijalektna leksikografija, kovačka terminologija (terminologija umjetnosti kovanog željeza), Kropa

Key words: Slovenian dialectal lexicography, iron-forging terminology, Kropa